

षष्ठैरीश्वराविष्टैः सृष्टिमाहविराट् तनोः अधिदैवादिभेदंचतत्रैव भगवत्कृतम् ॥ १ ॥ स्वशक्तीनां महदादीनामसमेत्य अमिलित्वासतीनां स्थितानां प्रसुप्तलोकतंत्रं विश्वरचनायासाम् यद्वा प्रसुप्तजीवोपकरणानां गतिस्थितिं दृष्ट्वा आविशदित्युत्तरेणान्वयः ॥ १ ॥ कालेन संज्ञा उद्धो धोयस्याः कल यतिक्षोभयति स्वकार्याणीति वा कालसंज्ञा प्रकृतिः तां शक्तिं प्रकृत्या सह प्रवेशात् त्रयोविंशतितत्त्वानामित्युक्तमंतर्यामितया प्राविशत् ॥ २ ॥ चेष्टारूपेण क्रियाशक्त्या कर्मतेषां क्रियाम् जीवानामदृष्टं वा ॥ ३ ॥ प्रबुद्धं कर्म क्रियाशक्तिर्यस्य स त्रयोविंशतेर्गणः देवेनेश्वरेण प्रेरितः मात्राभिः अंशैः अधिपुरुषं विराट् देहम् ॥ ४ ॥ जननमेवाह परेण ईश्वरेण विश्वसृजां तत्त्वानां गणः मात्रया चुक्षोभ परिणतः न सर्वात्मना यस्मिन् लोकाः स्थिताः ॥ ५ ॥

ऋषिरुवाच इति तासां स्वशक्तीनां सतीनामसमेत्य सः ॥ प्रसुप्तलोकतंत्राणां निशम्य गतिमीश्वरः ॥ १ ॥ कालसंज्ञां तदा देवीं विश्रच्छुक्तिमुरुक्रमः ॥ त्रयोविंशतितत्त्वानां गणं युगपदाविशत् ॥ २ ॥ सोऽनुप्रविष्टो भगवान्चेष्टारूपेण तं गणम् ॥ भिन्नं संयोजयामास सुप्तं कर्म प्रबोधयन् ॥ ३ ॥ प्रबुद्धं कर्म दैवेन त्रयोविंशतिको गणः ॥ प्रेरितोऽजनयत् स्वाभिर्मात्राभिरधिपुरुषम् ॥ ४ ॥ परेण विशतास्वस्मिन् मात्रया विश्वसृग्गणः ॥ चुक्षोभान्योऽन्यमासाद्य यस्मिं लोकाश्चराचराः ॥ ५ ॥ हिरण्यमयः स पुरुषः सहस्रपरिवत्सरान् ॥ आण्डकोश उवासाप्सु सर्वसत्त्वोपबृंहितः ॥ ६ ॥ सर्वै विश्वसृजां गर्भे देवकर्मणात्मशक्तिमान् ॥ विबभाज आत्मनात्मानमेकधा दशधा त्रिधा ॥ ७ ॥ एष त्व्यशेषसत्त्वानां आत्मांशः परमात्मनः ॥ आद्यो वतारो यत्रासौ भूतग्रामो विभाव्यते ॥ ८ ॥ साध्यात्मः साधिदैवश्च साधिभूत इति त्रिधा ॥ विराट् प्राणो दशविध एकधा हृदयेन च ॥ ९ ॥

सपुरुषो योऽधिपुरुष इत्युक्तः आण्डकोशे ब्रह्माण्डमध्ये सर्वैः सत्त्वैरनुशयीभिर्जीवैः सहितः ॥ ६ ॥ गर्भः कार्यरूपो विराट् देवशक्तिर्ज्ञानशक्तिस्तया एकधा हृदयावच्छिन्नचैतन्यरूपेण कर्मशक्तिः क्रियाशक्तिः तया दशधा प्राणरूपेण प्राणादयः पञ्चनागः कूर्मश्च कलौ देवदत्तो धनंजयः इत्येते पञ्चैव दृष्टिभेदेन दशविधः प्राणः आत्मशक्तिर्भोक्तृशक्तिस्तया अध्यात्मादिभेदेन त्रिधात्मानं विभक्तं कृतवान् ॥ ७ ॥ एवं विभागसामर्थ्या यतस्योत्कर्षमाह एष हीति अशेषसत्त्वानां प्राणिनामात्मा व्याप्तीनां तदंशत्वात् अंशो जीवः अवतात्वोक्तिः तस्मिन् नारायणाविर्भावाभिप्रायेण ॥ ८ ॥ पूर्वश्लोकार्थं विदुषोति साध्यात्मः अध्यात्मानांन्द्रियाणितत्सहितः विराडिति सर्वत्र ॥ ९ ॥